

Oláh András

A hiány fájdalma

(Szentmártoni János: *Szomjúság*, Magyar Napló, 2016)

Van helyzet, amikor a versekbe zsugorított gondolat regénnyé szövevényesedik. Mert a téma (a már többször megírt emlék) kiköveteli az alkotótól, hogy egy más dimenzióban is hangsúlyt kapjon. Mert a múlt terhétől való szabadulás vágya újra és újra kirobbantja a bennünk feszülő indulatot, ami ott növekszik – mint kórosan burjánzó sejt – a szívben, az agyban, a lélekben. Ki kell hát mondani újra. Ha nem tennénk, pusztítana, emésztene, megfojtana. Pszichoterápia – gondolhatnánk. Ám sokkal több annál.

Szentmártoni János regényének középpontjában egy kiüresedő emberi kapcsolat – egy házasság folyamatos és megállíthatatlan leépülése áll. A szerző maga sem tagadja, mi több, a vele készült interjúkban meg is erősíti, hogy a mű több ponton önéletrajzi ihletésű. Aki pedig olvasta, ismeri Szentmártoni verseit, a regény lapjain visszatérő motívumokat fedezhet fel.

A személyes sors, a személyes hang hitelesíti a könyvet. Egy irodalmi mű persze sohasem lehet a valóság szolgai másolása. Ez sem az. Sokunk sorsa köszön vissza a regényt olvasva. Mert hasonló érzésekkel és emlékekkel szükségszerűen magunk is birkózunk. Hiszen ugyanazon kor gyermekei vagyunk.

Lehetne generációs regénynek is tekinteni, de ez is csak leszűkítené az igazságot. Ez a könyv több annál. Olyan emberi problémákat feszeget, amit hatványozottan tapasztalunk a jelenkorban (saját életünkben vagy környezetünkben), ugyanakkor sohasem volt idegen az embertől.

A kapcsolatok elszürkülésének veszélye, az érzelmi frissesség hiánya az emberi lét kezdete óta kísért. Csak a különböző korok embere másként reagált rá. Legtöbbször alkalmazkodott a környezete által elvárt viselkedési formákhoz. Kapaszkodókat keresett. S ha máshol nem, a hitben megtalálta azokat. Vagy egyszerűen csak elfogadta a sorsszerűséget. Beletörődött a megváltoztathatatlanba, és végigjárta-szenvedte a kimért utat. Talán ez az a pont, amiben jelentősen különbözik a jelenkor valósága minden korábbitól: ebben a felgyorsult világban mintha nem lenne elég fogódzó, mintha az egyre személytelenebbé váló társadalom a teljes kiégés felé taszítaná az embert.

A regény hőse a Férfi és a Nő. Nincs nevük. Bármelyikünk lehetne. Valakik ők a sok közül. A szereplők névtelensége azonban másra is rámutat. Jelzi például azt, hogy mennyire elszemélytelenedett a világ. Ugyanakkor erősíti azt a tényt is, hogy

harcuk a férfi és a nő örök küzdelme. Mert a férfi és a nő nemcsak kiegészíti, de öröktől fogva pusztítja is egymást. A legjelentősebb probléma pedig az, hogy nem hallják meg egymás szavát. Elbeszélnek egymás mellett. Sérelmeiket hánytorgatják, sebeiket nyalogatják, de a másíknak okozott sérülést észre sem veszik. Felelősségüket a másíkra hárítják.

A szembenállás, a folytonos küzdelem falakat emel, bezárkózáshoz vezet. A regény szereplői nem tudnak mit kezdeni az elsivárosodó érzelmekkel. A válság sokirányú. Táplálkozik a magányból, a tehetetlenségből, az időzavarból. Mindezt megspékeli néhány maguk gyártotta komplexus: a szabad akarat (a vélt szabadság, az önállóság) elvesztésétől való félelem, a féltékenység, a kisebbségi érzés stb. Marad egy félig vagy töredékesen megélt élet, telve az elveszett illúziókra való folytonos visszatekintéssel, sóvárgással – és örökös hiányérzettel.

A cselekményhez egy évszám is kötődik: 1999. Hogy miért fontos az időpont? Fontos-e egyáltalán, hiszen a történet játszódhatna akármikor. Nyilván a szerző is úgy akarta, hogy legyen néhány konkrét utalás a valóságazonosságra. Hiszen a regényen keresztül kortársait szembesíti önmagukkal.

A mű cselekménye szerint egy öregedő, magányosan élő újságíró, aki sok évtizedes, látszólag sikeres ténykedés (valójában a csömöri mélyülő unalom) után már voltaképpen csupán egyetlen – az életművet lezáró – könyv (önnön történetének) megírására készül, váratlanul azt a kihívó feladatot kapja, hogy dolgozzon fel egy számára teljesen idegen emberről (családról) szóló történetet.

A felkérést kézbesítő Nő tudat alatt tulajdonképpen saját sorsát, életét, önnön vívódásait szeretné végre lezárni, remélve, hogy az író feloldja a lelkét mardosó kételyeket, és leveszi válláról a terhet azzal, hogy kimondja helyette mindazt, amit zátonyra futott első házasságáról ő maga gondol. És nem is csupán önmagáért, hanem kamaszkorú lányának nyugalmaért akarja tisztába tenni a múltat, remélve, hogy a könyv másodlagos hozadékaként esetleg előkerül majd az életükből négy éve eltűnt első férj is.

Ez utóbbi annyira naiv elképzelés, hogy az újságíró is megrökönyödik rajta. Ugyanakkor érdekelni kezdi a Nő és a Férfi (aki történetesen költő) sorsa. S miután a Nő által egy sporttáskában odacipelt dokumentumok (versek, levelek, üzenetek, feljegyzések) alapján kezdi megismerni, megérteni a történet hőseit, nekilát, hogy megírja a két szereplő szemüvegén keresztül a történetüket. Úgy, hogy közben önmagát, saját életrezdüléseit is beleszövi a cselekménybe. Mivel önnön vívódásai ugyanúgy megfogalmazódnak, így voltaképpen már három szereplő sorsa tárul elénk, egymás mellett – de néha egymásba érve.

Nem igazságosztás a cél. Ilyenre ember nem is vállalkozhat. „Mert mindenkinek van egy saját igazsága.” De a saját igazság védelme mellett mindenkiben ott lapul belső iránytűként a lelkiismeret, amely elvezet a megértéshez, a segíteni tudó szeretethez.

A regény voltaképpen három ember vajúdása, önmarcangoló vívódása, szembesülése helyzetével – azzal a fontos tanulsággal zárva a történetet, amit az egyik szereplő ki is mond: „ahhoz, hogy a világ ne csak előre menjen, hanem boldogabbá is váljon, [...] újra egymásra kell találnunk”.

Az írás ez esetben valóban terápia. Legyőzi az érzelmi és cselekvési impotenciát. Fölszámolja a félelmeket. De ehhez elengedhetetlen az a bátorság, hogy ne csupán a szembenézésre legyen képes, hanem a következtetések levonására is. A felismerés kevés. Elhatározásra van szükség. Döntésre. Cselekvésre. Mert önmagában hiába drámai a felismerés, a rádöbbenés, hogy „kukába való az egész élete”, ha elmarad a következő lépés.

A regény egyes fejezeteit az egymással felelő, a másikba ugyan nem látó, de az őszinte önvizsgálat révén legalább saját hibáikat beismerő és a felelősséget egyre inkább megérező szereplők gondolatfoszlányai, múltbéli visszatekintései, esetleírásai alkotják. Ezek a leírások pedig a kötet címében is megfogalmazott erős szomjúságról árulkodnak. Szeretni és szeretve lenni. Közhelyszerű mondat, de az értelmes élet legfontosabb kelléke. Mert minden ember megalkuvás nélküli belső békére vágyik. És társra, aki nemcsak szereti, elfogadja, hanem meg is érti őt. Aki nem megfojtja, pusztítja, hanem – elismerve a másik igazát – életkedvvel jutalmazza, levegőhöz juttatja.

Persze néhány kérdést nyitva hagy a regény. Nyilván azért, mert nincs általánosítható válasz. Például azt, hogy mi okozza a kezdeti vakságot. Miért várta magára a szembenézést? Miért hagyjuk elburjánzani a válságot? Miféle félelem a halogatás oka? A szereplők válaszai ugyanis többfélék. És ez a többféleség azt támasztja alá, hogy a problémák nagyon is egyedi elemekből táplálkoznak. Mindenkinek megvan a saját keresztje. De ahhoz, hogy változzon és változtasson, már kirajzolódik az út. Először is föl kell számolni a félelmeket, észre kell venni a környezetet, végül pedig el kell jutni arra a pontra, hogy úgy érezze: „fontosabb, hogy megértsenek, mint hogy szeressenek”. Mert szeretni lehet vakon is.

Az egyik szereplő elkeseredetten veszi észre: „nem ismerem a nyelvüket, és ők sem ismerik az enyémet”. Bizony, ez egy fontos felismerés. Mert nem önmagunkért, hanem egymásért vagyunk. S egy kapcsolat mélységét, tisztaságát azon lehet lemérni, hogy tudunk-e egy húron pendülni. Képes Géza fogalmazta meg ezt az érzést talán a legszebben egy sok évvel ezelőtt írott versében: „te vagy

a tudóm / a levegőm / nélküled / megfulladok / a csendem is / te vagy / nélküled /
ízekre tép a zaj / s a zűrzavar / te vagy minden percemben / minden porcikámban
/ én már / sehol sem vagyok / én / te vagyok”.

Nehéz szívvel teszi le az ember az ilyenfajta könyveket. És sohasem teszi messzire. Semmiképp sem vissza a polcra. Ott marad kézközelben. Hogy aztán néha elővegye, belelapozzon, beleolvasson. Megnézze az aláhúzott vagy széljegyzetelt sorokat.

Lélektanilag hiteles regény Szentmártoni Jánosé, aki kendőzetlen kitárulkozással lázad az egyre személytelenebbé váló társadalom ellen. Ugyanakkor kapaszkodó is a könyv. És tükör. Segít fölszámolni a félelmeinket.

(Kortárs, 2017. január)